

www.pwc.nl

Meervoudige business cases

Het hoe en waarom van succesvolle meervoudige business casussen

20 april 2016

AT OSBORNE
CONSULTANTS & MANAGERS

Het Groene *Brain*
wetenschappers voor een duurzame economie

Agenda

Introductie

- Wie zijn wij?

De meervoudige business case

- Amsterdam Rainproof
- Natuurlijk ontwikkelen: Waterschap Vallei & Vallei
- Kockengen Waterproof
- Rotterdam: wateropslag en benutting diepe ondergrond

De weg naar een formele samenwerking

- Routekaart naar een gezamenlijk business plan
- Casus #1: van doel, middel en belang naar gezamenlijk business plan
- Casus #2: van doel, middel en belang naar gezamenlijk business plan
- Komen tot een formele samenwerking

Afsluiting

- Vragen aan de zaal

Wie zijn wij?

Jurgen van der Heijden (AT Osborne)

Ruud Wenmakers (PwC)

NATUURLIJK ONTWIKKELEN

Natuurlijk Ontwikkelen: Waterschap Vallei en Veluwe

Klimaatvisie Vallei en Veluwe geeft aan dat aandacht voor klimaat & meten en monitoren prioriteit heeft

- Anders omgaan met regenwater essentieel!
- Veel te doen: goede verdeling van de taken nodig

Totaal aanpak nodig

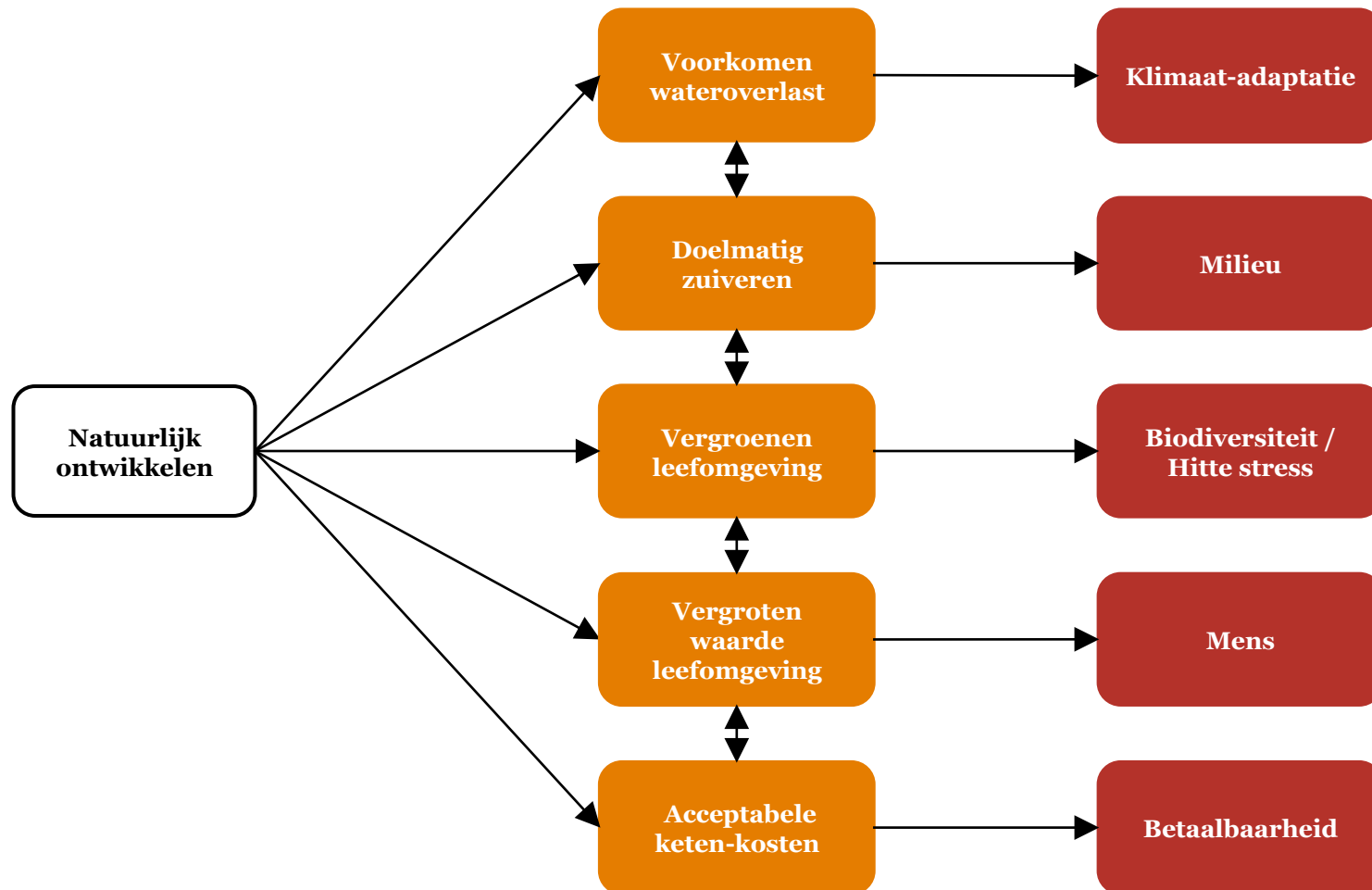
- Waterschap heeft baten, gemeente de kosten
- Noodzaak herverdeling, tevens prikkel voor bredere aanpak

Uitwerking

- Subsidierегeling € 2 miljoen / jaar (6 jaar)
- Onder andere afkoppelen, opvang, (decentrale) sanitatie
- Samen zoeken naar meerwaarde
- Gemeenten en waterschap samen aan de slag
- Leren en bijhouden werkelijke kosten en baten
- Bestuurlijk en ambtelijk groeit aandacht voor klimaat, tevens motor samenwerking

Natuurlijk Ontwikkelen: Waterschap Vallei en Valuwe

Kockengen waterproof.nl

Kockengen Waterproof: Provincie, gemeente en hoogheemraadschap

Aanleiding

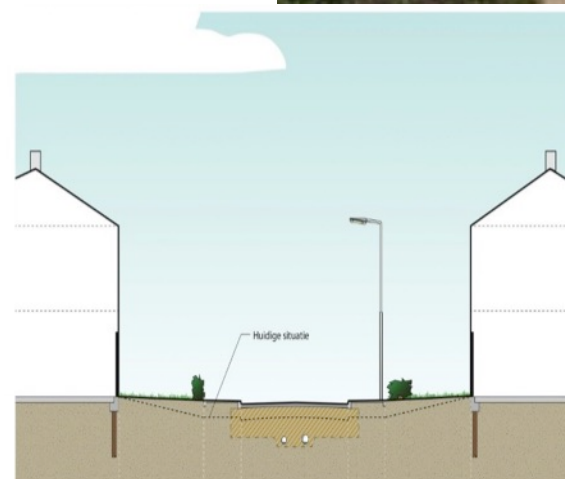
- Bodemdaling, zetting, wateroverlast
- 3 sporen dorp, polder & water

Brede aanpak nodig, korte en lange termijn

- Mens, (voorkomen overlast, kwaliteit leefomgeving)
- Milieu (bouw materiaal, voorkomen vervuiling)
- Betaalbaarheid (lage levensduurkosten)

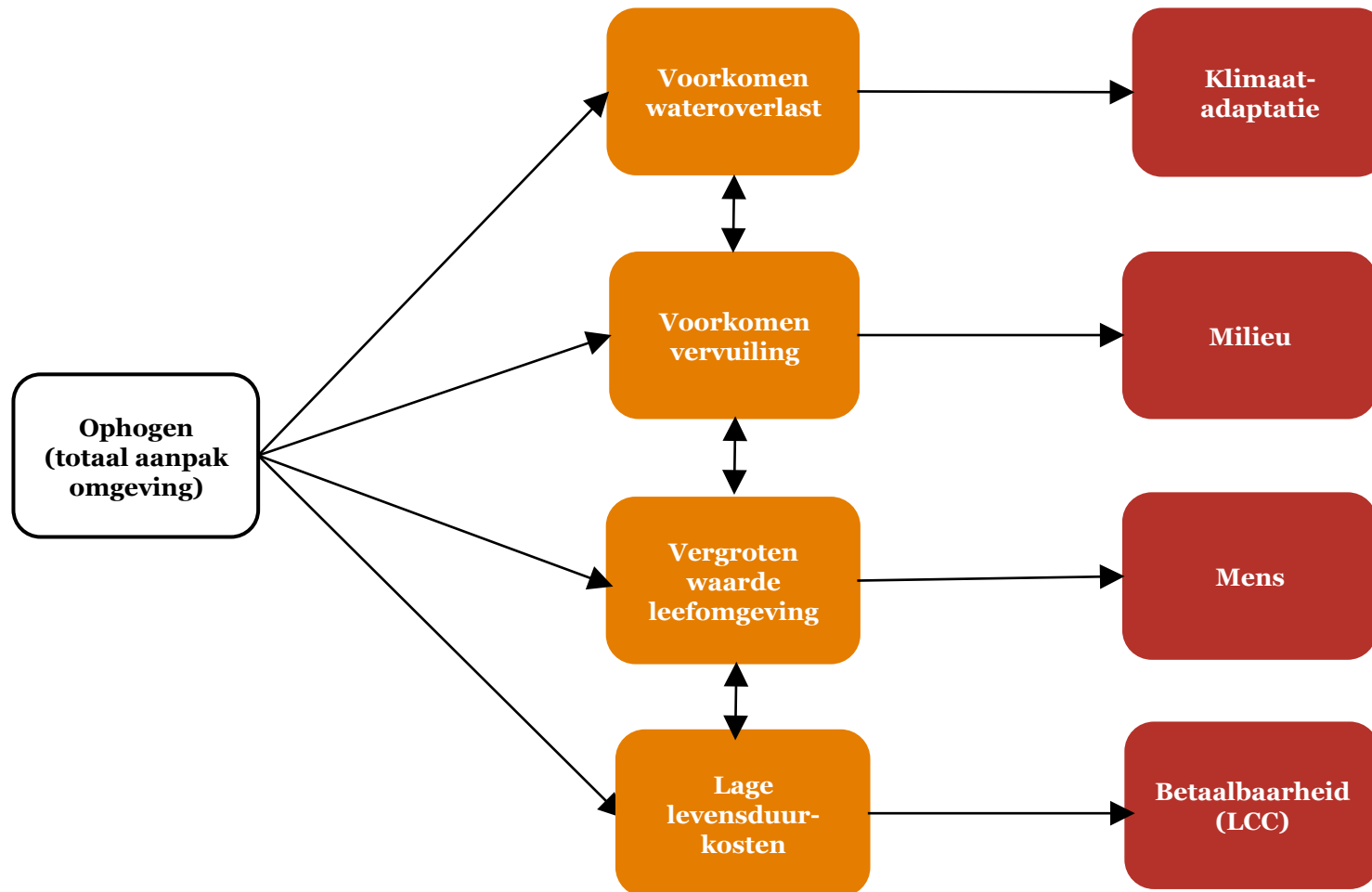
Uitwerking

- Oplossen overlast, tijdelijk noodpompen
- Ophogen met licht materiaal, vervangen riolering & wegen
- Afgraven wegen, oude verharding
- Geen peilverlaging!
- Ophogen met licht materiaal, ook tuinen, groen
- Vervangen riolering, voorkomen vervuiling

Kockengen Waterproof: Provincie, gemeente en hoogheemraadschap

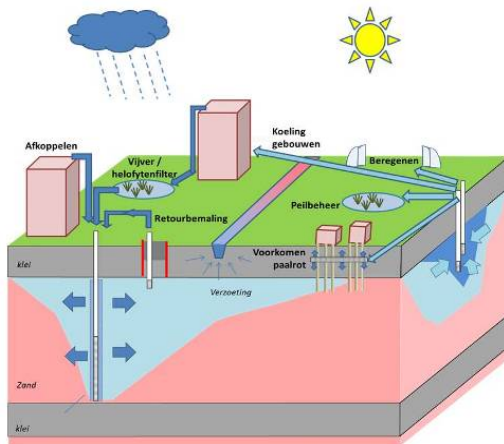
Wateropslag en benutting diepe ondergrond

Huidig

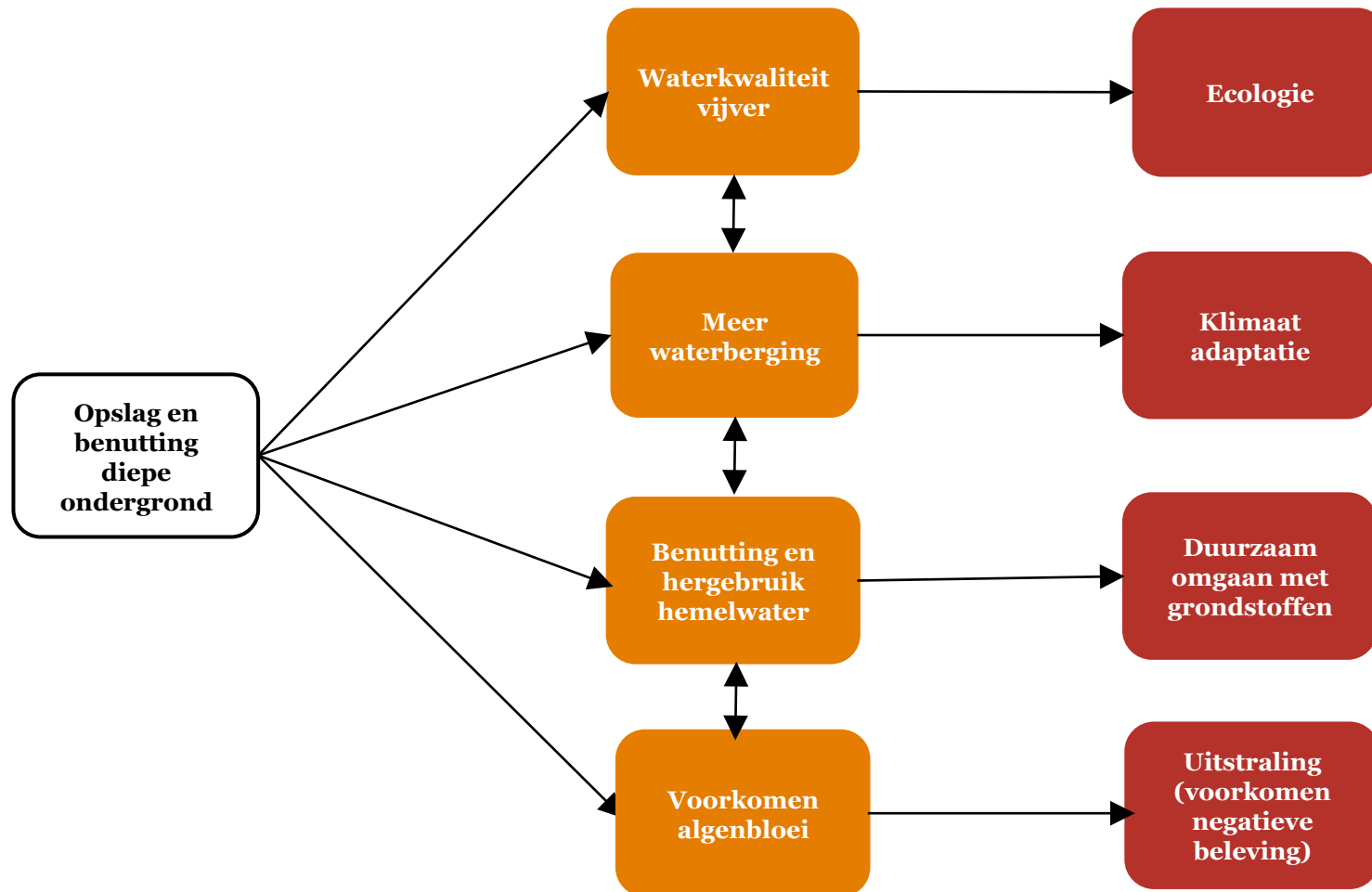
- Vijver 0,40 m diep met folie zonder functie stedelijk watersysteem en algenbloei

Ontwerp

- Vijver verdiepen, afwatering omgeving naar vijver, waterbuffer 1e watervoerend pakket en integraal gebruik
- 450 m³ buffer
- 20 m³/h pompcap.
- Investering ca. € 250.000 (inclusief verdiepen vijver)

Wateropslag en benutting diepe ondergrond

Hemelwaterverwerking als kwaliteitsimpuls

Huidig

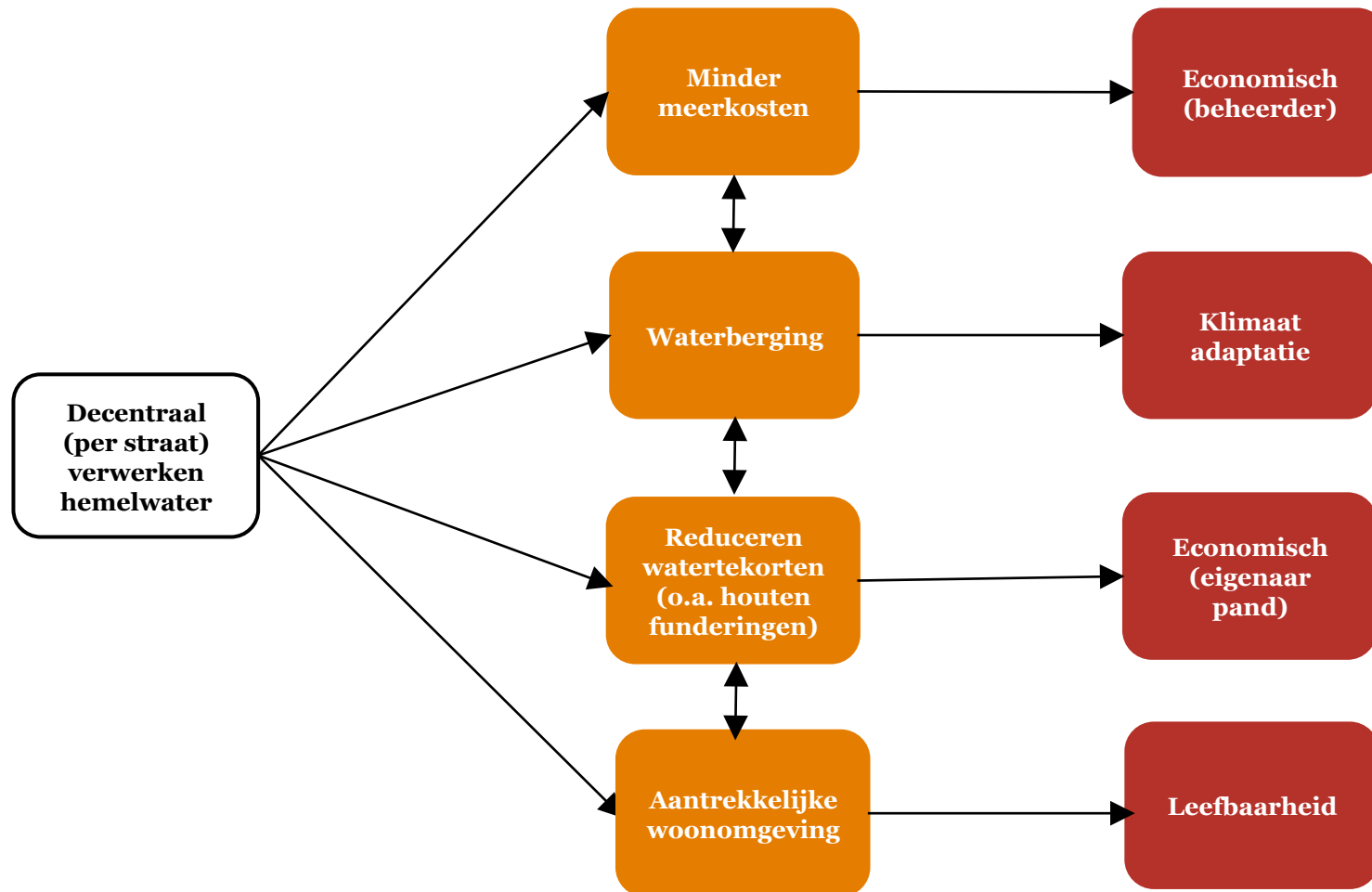
- Riolvervanging waarbij gemengd riool vervangen wordt door een gescheiden riool met infiltratie

Ontwerp

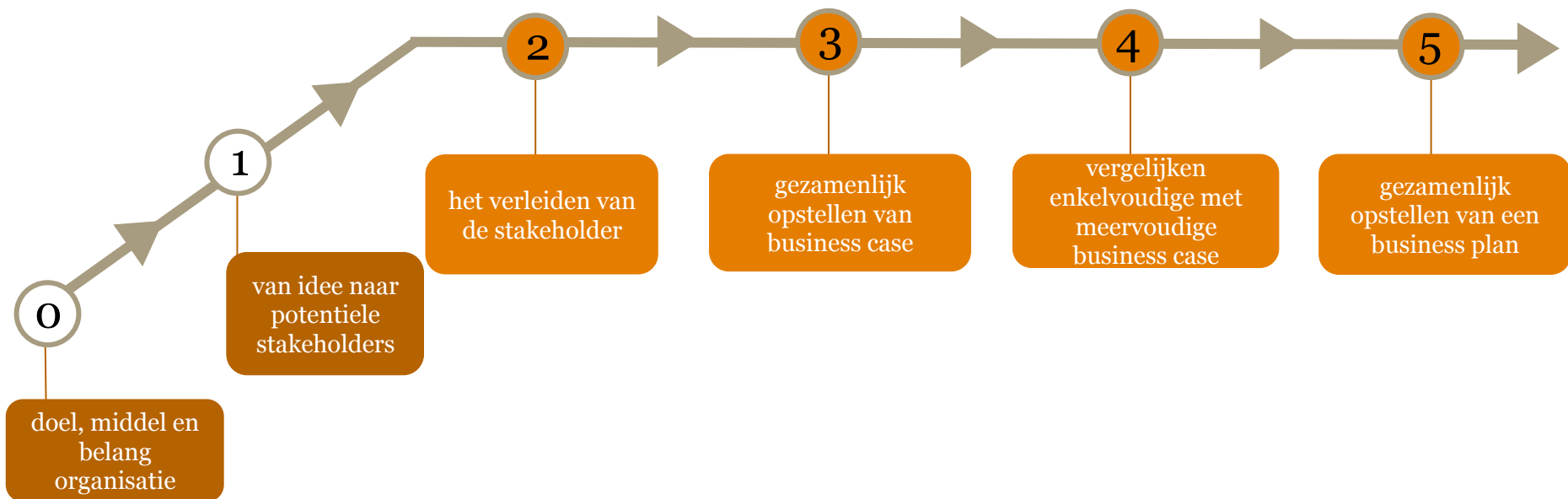
- Alternatief waarbij waterberging in de ondergrond wordt gezocht met daaraan gekoppeld vergroenen buitenruimte
- 50 mm berging per straat
- Waterberging € 300 / m³

Hemelwaterverwerking als kwaliteitsimpuls

Casussen: van doel, middel en belang naar gezamenlijk business plan

Komen tot een formele samenwerking

	Extra kosten	Gezamenlijke besparingen	Nieuwe / verhoogde omzet
A. Gezamenlijk kopen of huren van ruimte / grond	X	Twee of meer partijen om de kosten te spreiden	X
B. Samen (her)bouwen	Meer complexiteit van het gebouw	Twee of meer partijen om de kosten te spreiden	X
C. Gezamenlijke exploitatie	Meer complexiteit op gebied van onderhoud, management en exploiteren	Twee of meer partijen om de kosten te spreiden	X
D. Joint Venture	X	X	Versterken van elkaars doelen
E. Future Value	Meer complexiteit door extra doelen	Meerdere partijen om de kosten te spreiden	Versterken van elkaars doelen

Vragen aan de zaal

- Vorm twee groepen
  - Werk de antwoorden samen uit op een flipover
1. *Is de breakdown volledig genoeg om tussen stakeholders onderling duidelijkheid te verkrijgen over de financiering van het project?*
  2. *Hoe je kunt leren van de koppelingen in de uitvoeringscasus (Rotterdam en Kockengen) om ook tot koppelingen te komen in casus op beleidsniveau (Rainproof, Vallei & Veluwe)?*

Add closing statement here...

AT OSBORNE

CONSULTANTS & MANAGERS

© 2016 PwC. All rights reserved. Not for further distribution without the permission of PwC.

"PwC" refers to the network of member firms of PricewaterhouseCoopers International Limited (PwCIL), or, as the context requires, individual member firms of the PwC network.

Please see www.pwc.com/structure for further details.

*Stadsbrede
economische illustratie
Rainproof*

Inzicht in kosten/baten voor netwerk
aanpak rainproof

Lot Locher

Doel van economische illustratie

Inzicht krijgen en geven in de mogelijke kwantitatieve/kwalitatieve schade, effectiviteit van maatregelen, investerings- en beheerkosten bij het meekoppelen van rainproof maatregelen bij fysieke veranderingstrajecten in Amsterdam.

Illustratie is geen beslisdocument
wel voorlichtingsdocument

Strategische keuzes

Stadsbreed inzicht nodig voor stakeholders om bij te dragen

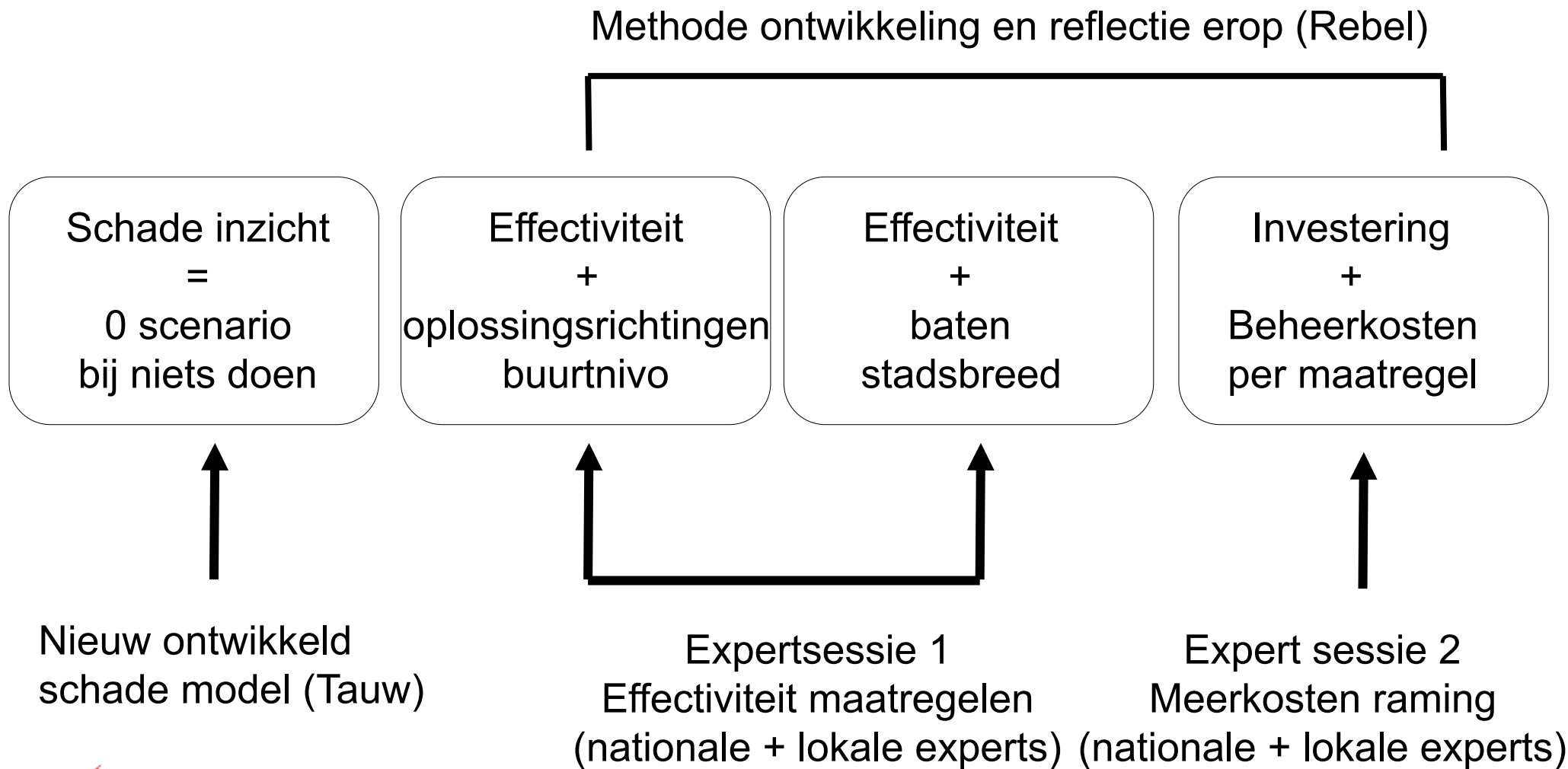
Bui 60 mm/u als uitgangspunt: ambitie in het nieuwe rioleringsplan en data 3Di

Strategie = meekoppelen publiek en privaat tot 2050

Kwalitatief inzicht in verdeling schade, baten, kosten voor 6 Stakeholder groepen :

- Bewoners (gebruikers),
- Bedrijven (gebruikers),
- Woningcorporaties (als vastgoedeigenaren),
- Vastgoedeigenaren (overige),
- Gemeente (regelgevende en maatschappelijk verantwoordelijke instantie),
- Netbeheerders

Aanpak economische illustratie

Van buurttypologieën naar oplossingen

Gebiedskenmerken bepalen maatregelen:

Technisch:

- gemengd/gescheiden riool
- gem. afstand tot oppervlakte water

Fysiek:

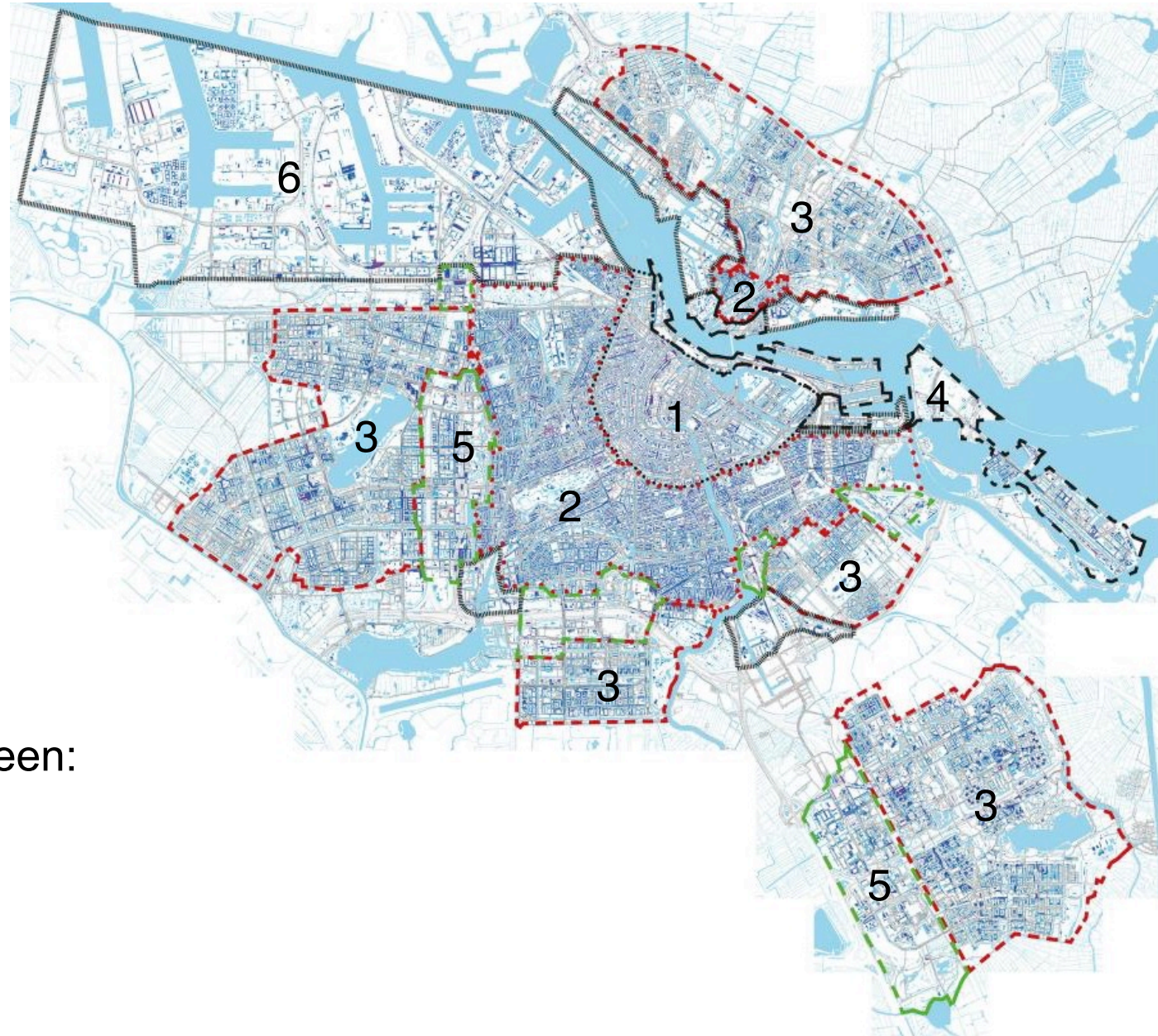
- woningdichtheid
- hoeveelheid bebouwd
- hoeveelheid groen
- hoeveelheid verhard

Sociaal:

- publiek versus private ruimte
- stakeholders

Amsterdamse buurttypologieën:

1. Historisch centrum
2. 19e / begin 20ste eeuwse gordel
3. Naoorlogse wijken
4. Woongebieden langs IJ
5. Hoogstedelijke kantoren omgeving transformatie zone
6. Bedrijven terreinen langs IJ

Oplossingsthema's - maatregelen

Waterbergen/vasthouden:

- Waterbergende straten
- Groene daken
- Polderdaken
- Waterbergende groenvoorzieningen
- Watertuinen
- Waterpleinen
- Wadi's

Water sturen:

- Straat op 1 oor water/groen
- Wolkbreuk klep richting gracht met gescheiden riool
- Open goten richting oppervlakte water of groen
- Strategisch plaatsen van verkeersdrempels
- Afkoppelen regenwater pijpen van riool in combinatie met open goten
- Gescheiden stelsel aanleggen

Water infiltreren:

- Waterpasserende verharding ism DIT riool
- Waterinfiltrerende groenvoorzieningen
- Tegel eruit, Groen erin
- Wadi's ism infiltratie kratten

Waterrobuust bouwen:

- Verhogen drempel deur
- Tijdelijke deurschotten
- Drempels parkeerkelders
- Verhogen ICT systemen
- Regenbestendige materialen en constructie methodes

Water benutten

- Woninghergebruikinstallaties
- Bedrijfshergebruikinstallaties

Effectiviteit en oplossingen per buurt

Effectiviteit
per buurt

: Som

Effectiviteit
per oplossingthema

=

Perc. Oppervlak
per oplossingthema

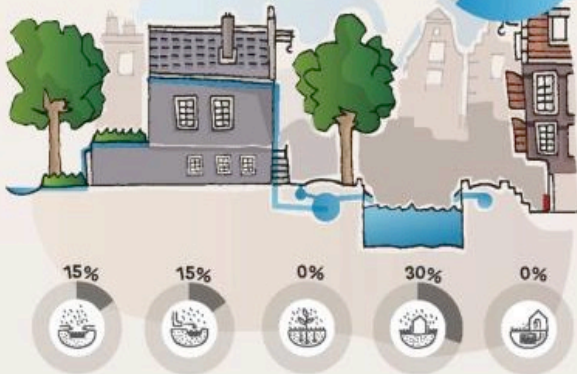
X

Impact

Historisch centrum

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Duis venenatis trincidunt nulla, at faucibus leo semper nec. Nunc ullamcorper finibus ligula mattis aliquam.

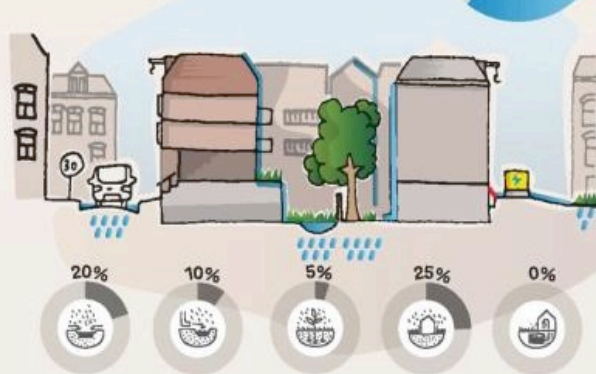
60%
oplosbaar

19°/20° eeuwse ring

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Duis venenatis trincidunt nulla, at faucibus leo semper nec. Nunc ullamcorper finibus ligula mattis aliquam.

60%
oplosbaar

Werkgebieden langs het IJ

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Duis venenatis trincidunt nulla, at faucibus leo semper nec. Nunc ullamcorper finibus ligula mattis aliquam.

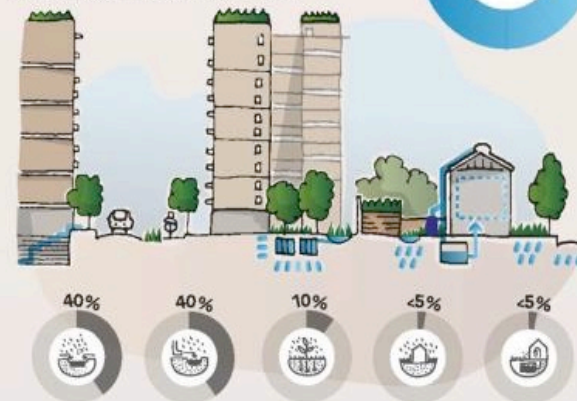
85%
oplosbaar

Na oorlogse gebieden

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Duis venenatis trincidunt nulla, at faucibus leo semper nec. Nunc ullamcorper finibus ligula mattis aliquam.

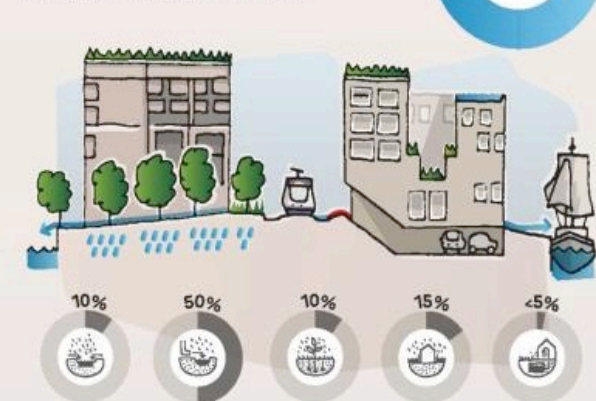
95%
oplosbaar

Woongebieden langs het IJ

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Duis venenatis trincidunt nulla, at faucibus leo semper nec. Nunc ullamcorper finibus ligula mattis aliquam.

85%
oplosbaar

Hoogstedelijke transformatie zones

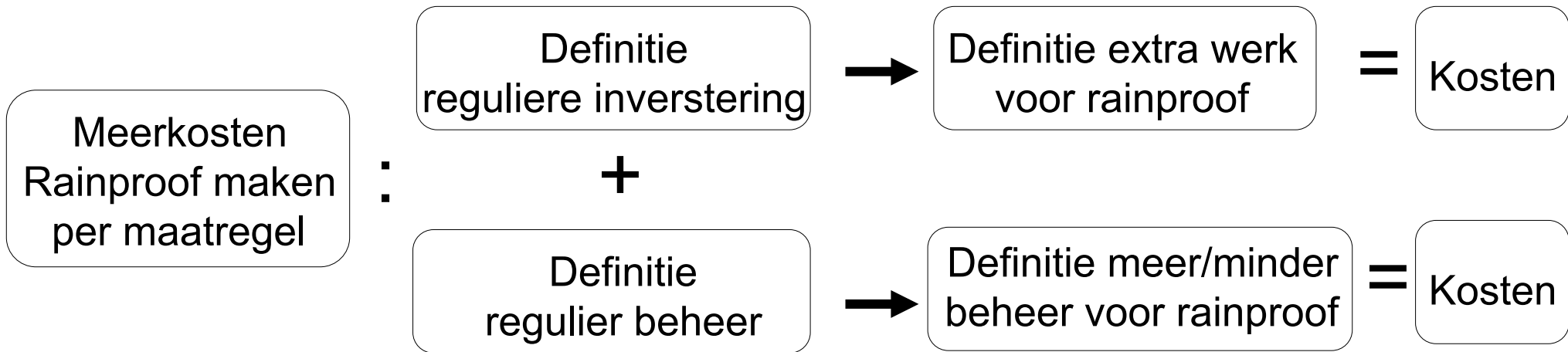
Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Duis venenatis trincidunt nulla, at faucibus leo semper nec. Nunc ullamcorper finibus ligula mattis aliquam.

70%
oplosbaar

Investingering en beheerkosten

Meerkosten maatregelen/m² → Meerkosten oplossingsthema/m²

Nevenbaten per oplossingsthema

Verminderen / voorkomen van schade

= + + + + + + + + + 0

Vergroenen

= + + + 0 + + 0
0

Verduurzamen

= + + 0 + 0
+ + +

Verhogen waterbewustzijn

= + + + + + 0 0
+

Resultaat = Illustratieve document

Economische illustratie onderverdeeld in 4 luiken (+ inleiding/conclusie)

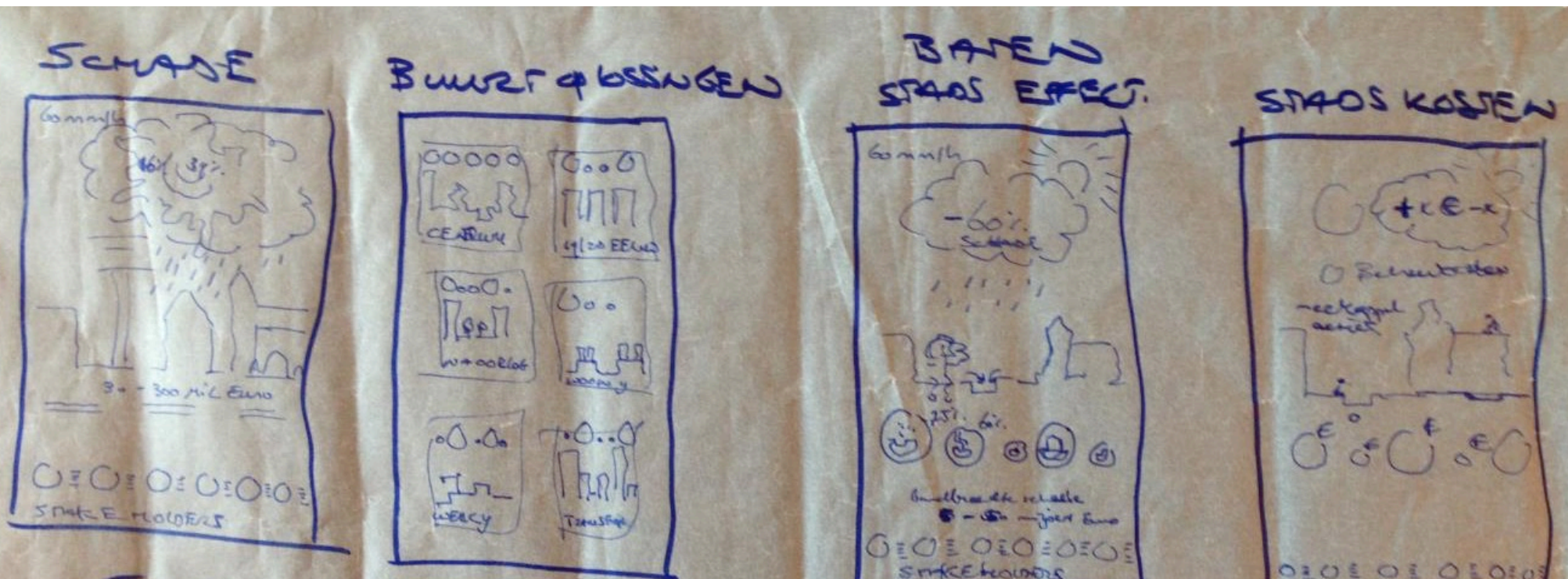
Luik 1: 0 scenario van schade bij 1 bui van 60mm/u

(direct, indirect, maatschappelijk + verdeeld over de stakeholders)

Luik 2 : Mogelijke oplossingsthema's per buurttypologie

Luik 3 : Effectiviteit en baten (focus van expert sessie 1)

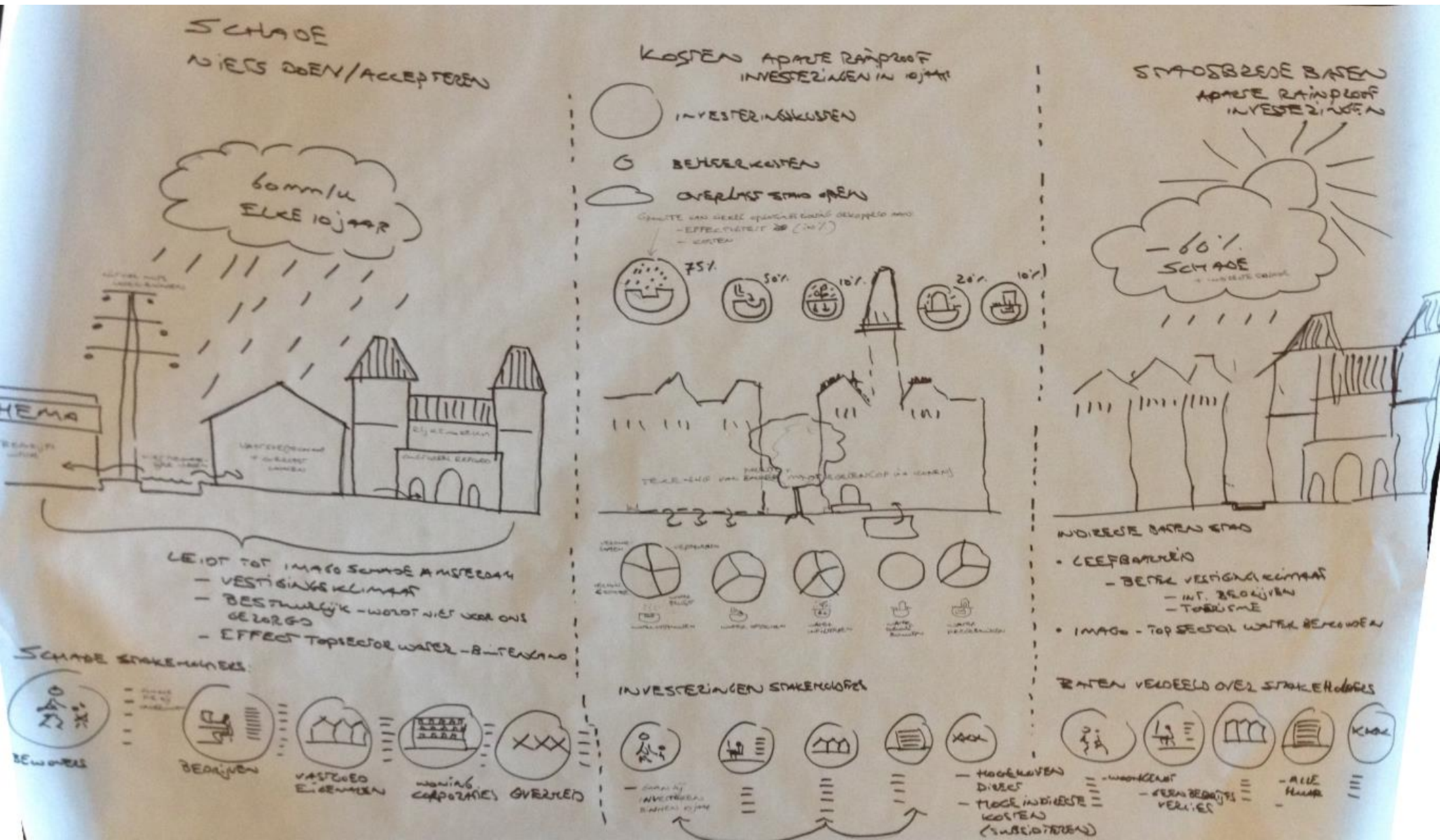
Luik 4 : Extra investering en beheerskosten (focus van expert sessie 2)

Voorbeeld illustratieve schets

Dit is een eerste concept met nog maar 3 delen - stakeholders worden kwalitatief onderaan meegenomen.

Amsterdam Rainproof

Bij alle fysieke verandertrajecten, doe wat je doet, maar doe het Rainproof!

Elke druppel telt!

Buurtinitiatief: De tuin van Jan
Photo : L. Rusconi

Baten per oplossingsthema

Legenda verdeling baten	
0	= geen baat
x	= weinig
xx	= gemiddeld
xxx	= veel

Categorie baten	Baat	Bergen en vasthouden		Afvoeren		Infiltreren		Robuust bouwen		Benutten				
Verminderen/voorkomen van schade	Directe schade	volgt uit effectiviteit sessie 1		volgt uit effectiviteit sessie 1		volgt uit effectiviteit sessie 1		volgt uit effectiviteit sessie 1		volgt uit effectiviteit sessie 1				
	Indirecte schade													
	Maatschappelijke schade													
Vergroenen	Mooie stad - beter vestigingsklimaat	xxx	xxx	0	0	xx	XX	0	0	0	X			
	Groen in de buurt - recreatie dichtbij huis		XX				0				X	0	X	
	Schone lucht		xxx				0				X	0	0	
	Afname geluidsvervuiling		XX				0				X	0	0	
	Verbetering uitzicht kwaliteit		xxx				0				XX	0	0	
	Meer biodiversiteit		xxx				0				XX	0	0	
	CO2 opslag		XX				0				X	0	0	
	Verduurzamen		Regenwater benutten - reductie kosten drinkwater				xx				0	0	0	x
Verkoelen stad - tegengaan hitte eiland effect	xxx	X	XX	0	0									
Minder stookkosten - vermindering CO2 uitstoot	xx	0	0	0	0	X								
Tegengaan verdroging - voorkomen paalrot	xx	0	XXX	0	0									
Toename levensduur dakmembraam	xx	0	0	0	0									
Verhogen waterbewustzijn	Zichtbaar maken van water - toename bewustwording - verandering gedrag van alle stakeholders	xxx	xxx	xx	xxx	0		0	0	0	x			
Spelen met water	xx						xxx					0	0	XXX
Verbeteren waterkwaliteit - schone grachten - recreëren rond water	xxx						X					X	0	0

Effectiviteit en oplossingen per buurt

Expert sessie 1
 schattingen in
 oppervlakte +
 effectiviteit gemaakt

Algemeen			Oplossingsthema's			Effectiviteit		
Nr	Buurt	Deel a'dam (% oppervlakte) (zonder oppervlakte water)	Oplossingsthema's per gebied % (niet per opp. van gebied)	Belangrijke maatregelen per thema en gebied	% van oppervlakte/vastgoed waar maatregel genomen kan worden (tot. mag hoger dan 100%)	hoeveel draagt het bij (laag 20% - gemiddeld 50% - hoog 80%)	effectiviteit per oplossings-thema (%)	Effectiviteit per gebied (%)
1	Historisch centrum (1300-1650)	5,57%	bergen/vasthouden	Publiek: 1. waterbergend straatprofiel, 2. waterbergende boomspiegels Privaat: 3. groene daken (vooral voor de lage binnenbebouwing), 4. binnentuinen	20%	80%	16%	60%
			afvoeren	1. straat op een oor naar de gracht, 2. extra doorvoeren om regenwater naar de gracht te laten lopen (vanuit gescheiden riool), 3. open goten om bij water op straat het water naar de gracht te sturen Privaat: Dak op aparte regenpijp koppelen aan gescheiden stelsel)	20%	80%	16%	
			infiltreren	nvt			0%	
			robuust bouwen	1. drempels, 2. schotten, 3. opgetilde koekoeks, 4. pomp en terugslagkleppen in souterrains	35%	80%	28%	
			gebruiken	nvt			0%	

Voorbeeld van historisch centrum

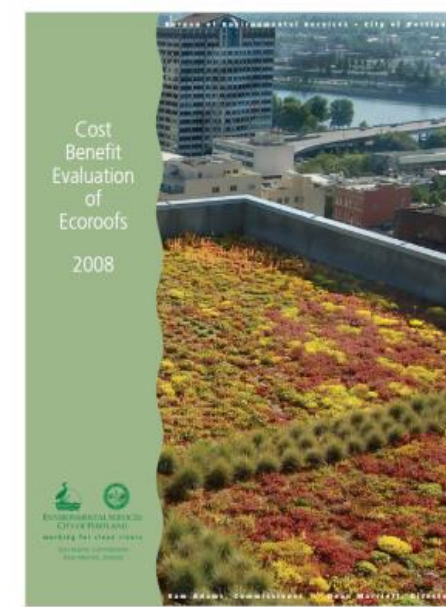

Eerder onderzoek:

- Nationale en internationale MKBA's
- klimaatbestendige steden
  - specifieke maatregelen

Plus ook:

- MKBA Rotterdam – economische onderbouwing van de klimaatstrategie
- Tools van ingenieur-advies buro's voor specifieke maatregelen

RAMSES PROJECT
Grant Agreement n° 308497

WP 5: Development of a cost assessment framework for adaptation

D5.1: Review of climate change losses and adaptation costs for case studies

Reference code: RAMSES – D5.1

This project has received funding from the European Union's Seventh Programme for Research, Technological Development and Demonstration under Grant Agreement No. 308497 (Project RAMSES).

Climate Proof Cities Knowledge For Climate

Deltares
Enabling Delta Life

VERWERKING VAN EXTREME NEERSLAG IN STEDELIJK GEBIED

Doel 1: Handhaving voor analyse en verbetering van het stedelijk afwateringssysteem
Doel 2: Inzet van rekensite
Doel 3: Kosten van maatregelen

EPA United States Environmental Protection Agency

Case Studies Analyzing the Economic Benefits of Low Impact Development and Green Infrastructure Programs

Van TEEB-stad naar TEEB-stad tool
Inzicht in de waarde van groen in de stad

TEEB-stad tool

waarde van groen, groene investeringen, kans, transparant, faciliteren, overtuig de baathouder, dialog, redeneren, coalities, initiatiefnemer, waarde van groen, groene investeringen, kans, groen in de stad, baathouders, partner, vernieuwend, groenbouwen, maatregelen, dialog, redeneren, coal, initiatief, waarde va

teeb.stad The Economics of Ecosystems and Biodiversity

Amsterdamse schade studie = 0 scenario

Directe schade | Indirecte schade | Maatschappelijke schade

Kwalitatief verdeeld over sectoren:

- Wegen en vaarwegennet
- Waterbeheer
- Energie
- Telecommunicatie – straatkasten
- Wonen
- Winkels en bedrijven
- Economie algemeen
- Specifieke objecten bijv:
  - Datacentra (lokaal/internationaal)
  - Brandweerstations
  - Ziekenhuizen + huisartsenposten
  - Dierentuinen
  - Musea en erfgoed
  - Ondergronds parkeren

Kwantitatief schade bij 60mm/h bui:

- Panden (direct, indirect, huurdering)
- Nutsvoorzieningen
- Wegen
- Parken

Blue Deals

Ontwerp – Samenwerking – Financieel

Cases Vianen en Zwolle

9 lessen

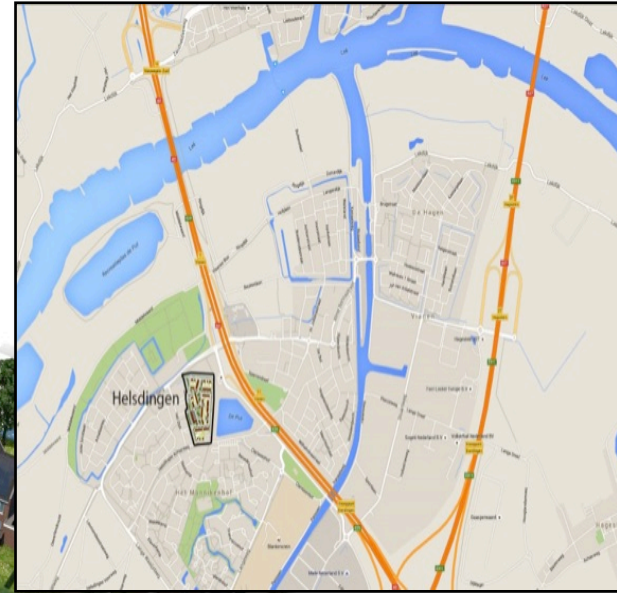
Antoinette van Heijningen
Urbancore

Woningbouwlocatie Helsdingen in

Co-creatie
Gemeente + Ontwikkelaar Blauwhoed + Buurt
(project) + Bewoners

Tijdens co-creatie sessies werken we samen aan een klimaatbestendige leefomgeving

The Blue Toolbox

Daagt verschillende partijen uit om concrete maatregelen te nemen op een specifieke locatie, die bijdragen aan een duurzame stad

Maatregelen die zorgen voor een aangename woonomgeving en simpel en eenvoudig te realiseren zijn.

Blue Deal
Naar duurzaam Vianen

Dit Doen Wij!

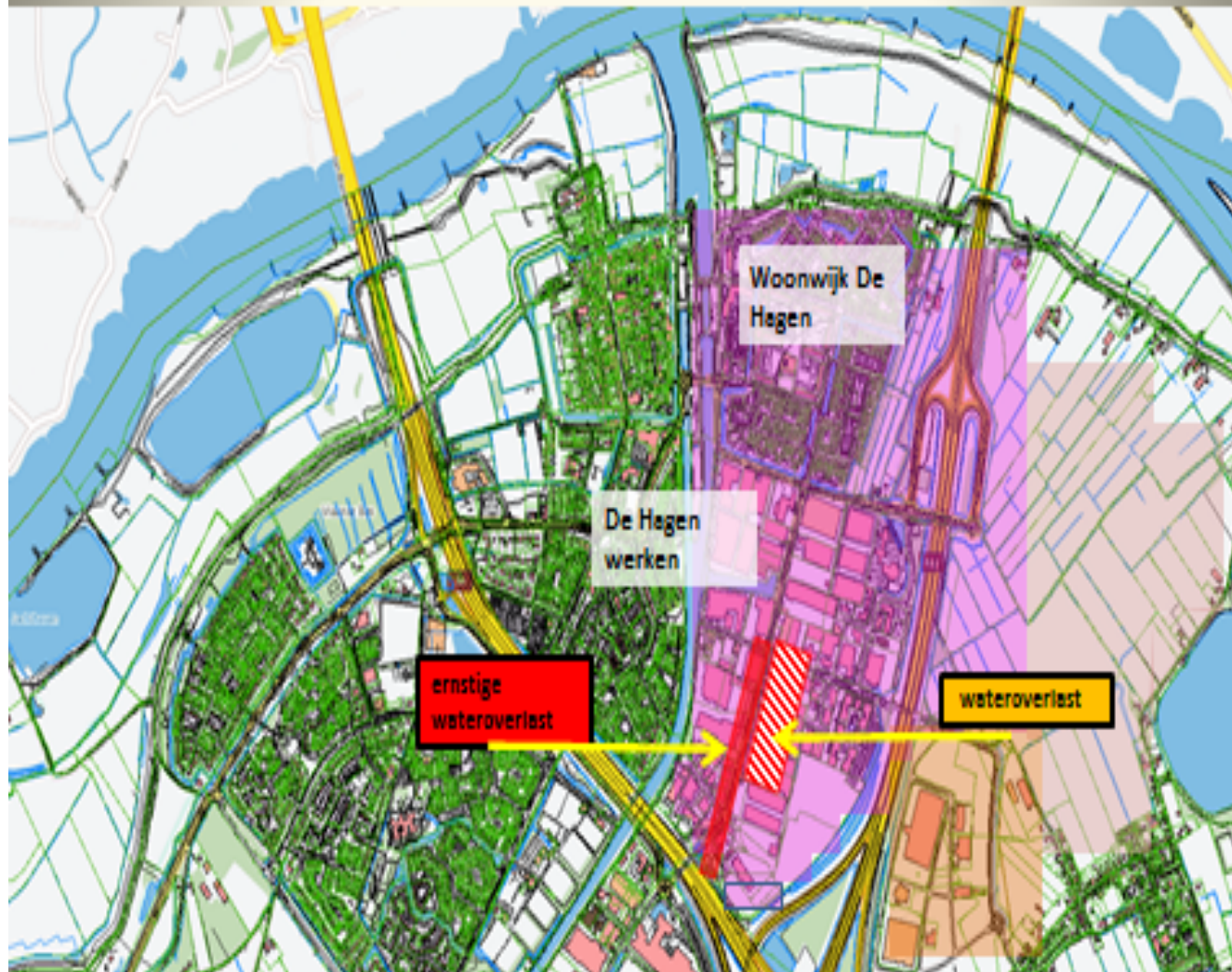
	Gemeente	Ontwikkelaar	Buurt(project)	Bewoner
DOEN!				
KANSRIJK				
KANSARM				
SLAAGLOOS				

Wat heb je nog nodig ?

SVP
Stadsvernieuwing en
Sociaal Versterken
van de
Wijk

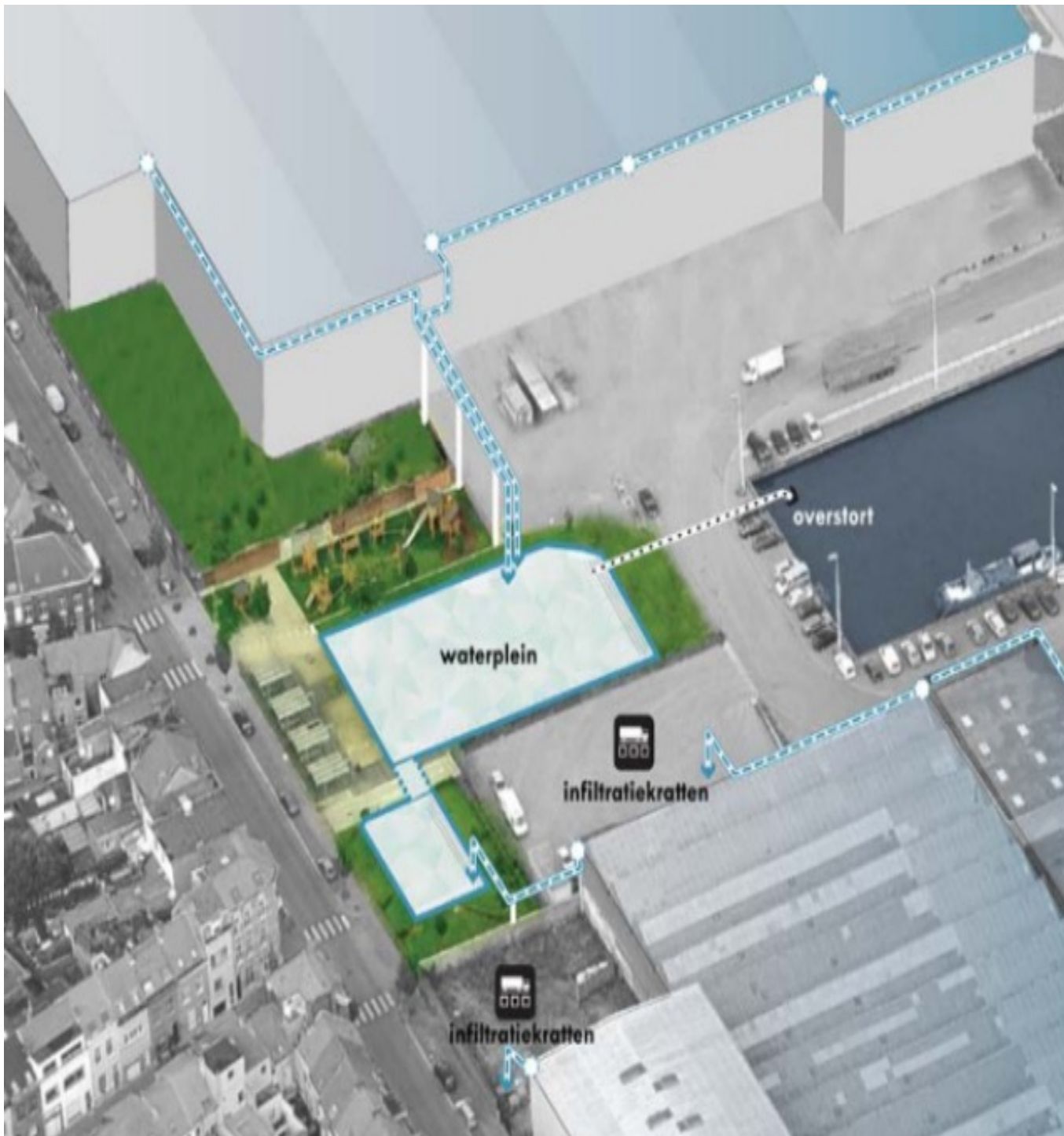

Wateroverlast De Hagen werken

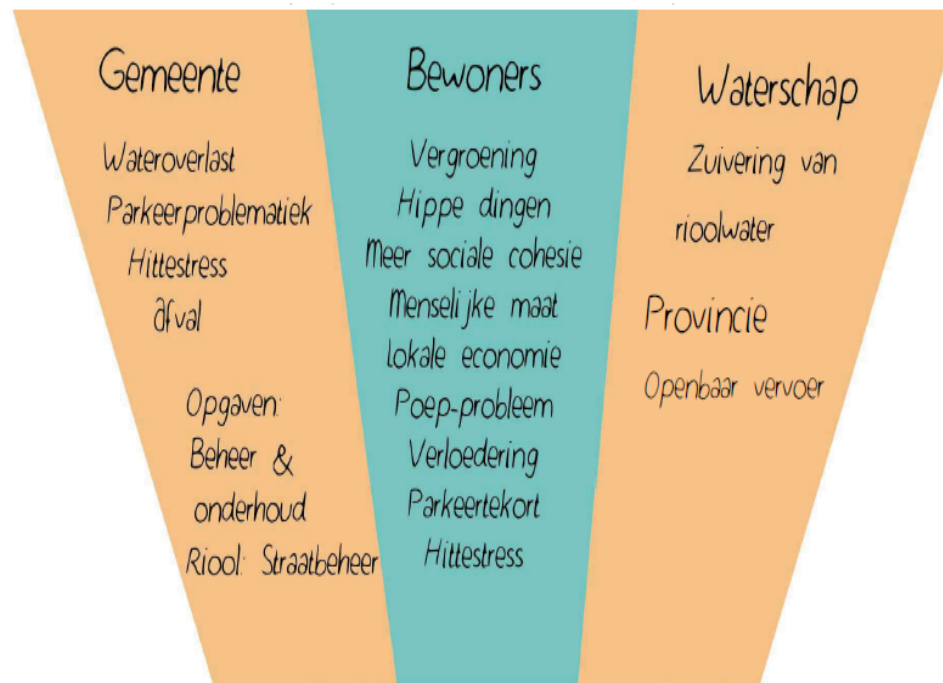

Polder Hoef en Haag

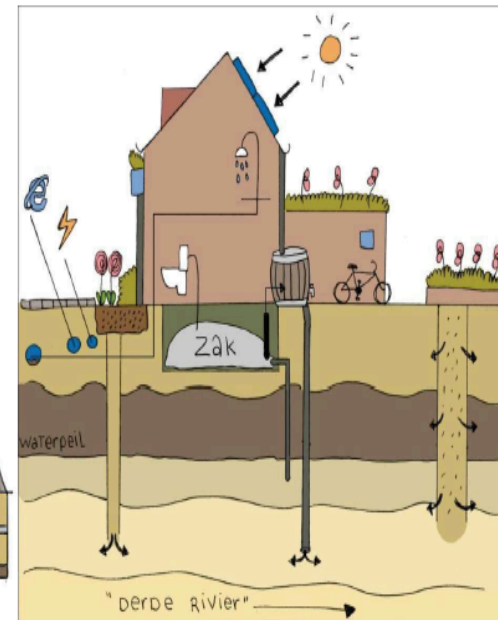

Opgaves Assendorp Zwolle

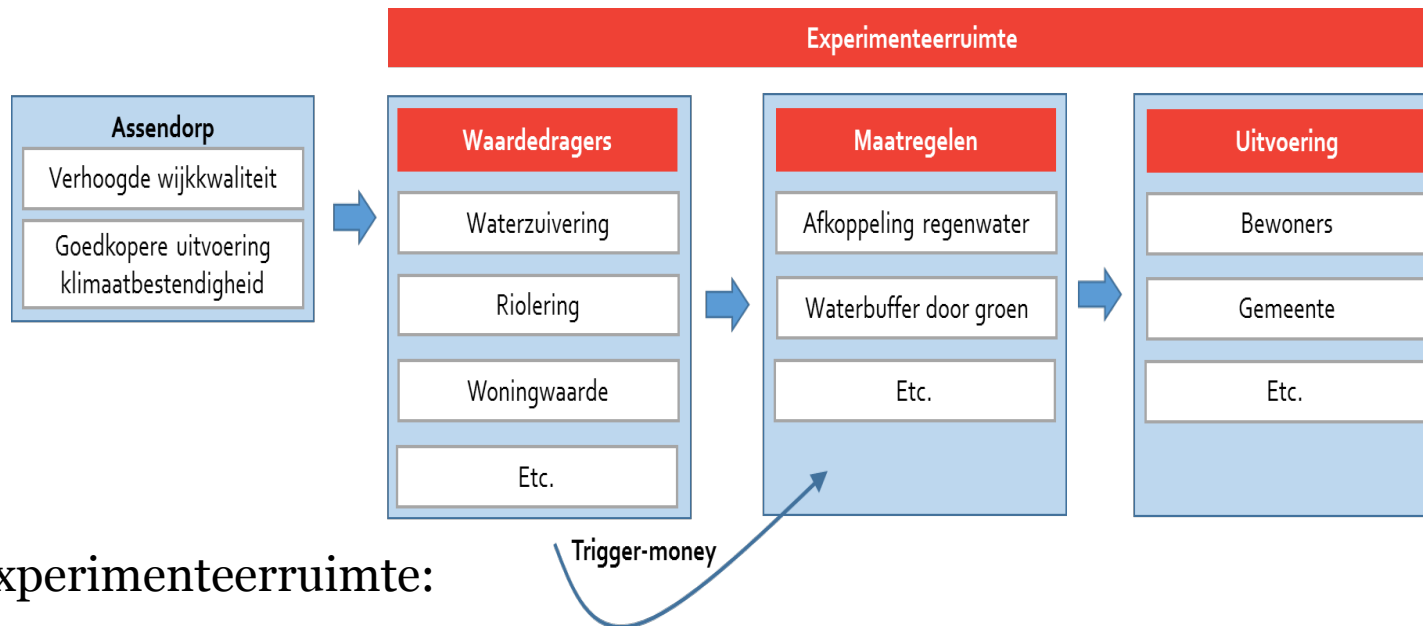

Samenwerken met bewoners

Experimenteerruimte

Creëren experimenteerruimte:

- Geld (trigger money) om proces in gang te zetten
- Minder of andere interpretatie beleidsregels
- Draagvlak en participatie bewoners

9 lessen klimaatadaptatie

- 1) Bewustwording is alles
- 2) Sla brug tussen lange en korte termijn
- 3) Los split-incentives op – praat met elkaar!
- 4) Zelffinanciering is een oplossing
- 5) Maak problemen, oplossingen en actie lokaal
- 6) Oplossingen liggen niet in de watersector
- 7) Ondernemers moeten meebetalen
- 8) Klimaatbestendigheid is meer dan water
- 9) Techniek volgt behoefte – en die behoefte is
onduidelijk

Waar werken we naar toe?

3 producten

1. Toolbox voor bewoners en bedrijven
2. Wijkorganisatie als (deel)uitvoerder van klimaatbestendige maatregelen
3. Business case klimaatbestendige wijk en/of bedrijventerrein

